

DIALOG S VLASTNÍM ZÁVAZKEM: VYBRANÉ KAPITOLY „ZELENÉHO“ KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ

Alice Müllerová, Kateřina Hašková,

Sdružení pro kariérové poradenství a kariérový rozvoj, z. s.

Abstrakt

Ve svém příspěvku autorky hledají místo environmentálních témat v kariérovém poradenství a vhodný jazyk, který k popisu těchto vazeb využít. S oporou v dostupné literatuře se zamýšlí nad odpovědností kariérových poradců i oboru jako takového za udržitelný sociálně spravedlivý život na Zemi. Jako klíčový nástroj pro porozumění této dimenzi kariérového poradenství nabízí poradcům dialog s vlastním závazkem k udržitelnému sociálně spravedlivému životu na Zemi, který slouží k prozkoumání vlastních přesvědčení o příčinách, souvislostech a možných řešeních klimatických změn a jejich odrazech v poradenské práci. V závěru prezentace nabídnou autorky některé konkrétní techniky, které lze na podporu udržitelné budoucnosti v kariérovém poradenství využít.

Klíčová slova: zelené kariérové poradenství; udržitelnost; sociální spravedlnost; svět práce; dialog

Abstract

In their contribution, the authors look for the place of environmental topics in career counselling and a suitable language to use to describe these links. Based on the available literature, they are reflecting on the responsibility of career counsellors and the field as such for a sustainable socially just life on Earth. As a key tool for understanding this dimension of career guidance, it offers counsellors a dialogue with their own commitment to sustainable socially just life on Earth, exploring their own beliefs about the causes, context and possible solutions to climate change and its implications in guidance practice. At the end of the presentation, the authors will offer some specific techniques that can be used to support a sustainable future in career guidance.

Keywords: green career guidance; sustainability; social justice; world of work; dialogue

*"Uvažujme o celku. Poznávejme vazby v (eko)systému.
Jednejme tam, kde je to potřebné a možné.
Počínejme si odpovědně a s respektem ke všem, kterých se to týká."*

Jan Krajhanzl (2010; s. 24)

Úvod

V tomto článku bychom čtenáře rády přizvaly k zamyšlení nad rolí kariérového poradenství tváří v tvář klimatické změně. Toto zamyšlení začíná úvahami nad jazykem, kterým popisujeme vztahy mezi kariérou, kariérovým poradenstvím a udržitelným sociálně spravedlivým životem na Zemi. Od hledání vhodných pojmenování se naše myšlenky přesouvají k samotné poradenské praxi, především k nám kariérovým poradcům a k roli, kterou si při budování udržitelné společnosti přisuzujeme. Na závěr pak vybíráme některé z metod a technik, které lze v tomto kontextu využít. Vnímáme tento text především jako jeden z příspěvků do diskuse nejen o tom, kudy se může kariérové poradenství dále ubírat, ale i jak může přispět k možným řešením krizí vycházejících z klimatických změn.

Alici zajímají „přesahy“ v kariérovém poradenství. Podněty k přemýšlení o povaze lidské práce a vztahu přírody a kultury jí přinesl Josef Šmajš, který se zabývá otázkami civilizační krize. Oslovují ji myšlenky Anny Hogenové v pohledu na problémy současné doby, jako je společnost zaměřená na výkon, potřeba hledání vlastního místa a zdroje. Tyto problémy chápe jako odpovědi. Pokud jim chceme porozumět, vybízí nás k tomu, abychom trpělivě hledali v těchto odpovědích otázky a nespolehali se na řešení, která jsou pro nás „přichystaná“. Hovory s Katkou byly a jsou k tomuto hledání vítanou příležitostí.

Katku k hlubšímu uvažování o zeleném kariérovém poradenství vedly především mnohé hovory s Alicí a její myšlenky o sociálně spravedlivém světě a novém pojetí práce v něm. Dalším impulzem pro ni bylo narození dětí, které ji poutají zpět k vlastním kořenům, k dětství, k zemi, a k přemýšlení, jak naše jednání přetváří svět, ve kterém budou ony žít. V poslední době jí pak kromě nespočtu běžných situací a řady knih inspiruje k dalšímu přemýšlení (nejen) o zeleném poradenství výcvik v kolaborativně-dialogickém přístupu MODI.

O jazyku

„Zeleným“ kariérovým poradenstvím (*green guidance*) odkazujeme k práci Petera Planta (2014) v této oblasti, který nás jako jeden z prvních s tímto konceptem seznámil. Při překladu do češtiny však v současném kontextu považujeme *zelené kariérové poradenství* za zužující pojem, neboť nedostatečně zdůrazňuje provázanost environmentálních a sociálních problémů dnešního světa. Především s ohledem na obeznámenost se „zeleným“ kariérovým poradenstvím u odborné veřejnosti, jsme se jej rozhodly v názvu našeho textu ponechat, významový posun tohoto termínu jsme se však snažily naznačit zvolenými uvozovkami.

Klimatická změna neexistuje sama o sobě, ale její vznik, podoby a dopady jsou úzce provázané s lidskou činností. Individuální podoby kariéry i její společenské vnímání jsou tedy na jedné straně proměnou klimatu formovány, na straně druhé ji mohou prohlubovat či zmírňovat. V tomto kontextu vnímáme potřebnost začlenění environmentálních témat do kariérového poradenství; a to současně na úrovni individuální kariéry jednotlivců (na jedné straně ve smyslu uvažování o vlastních hodnotách, potřebách a kompetencích, jež lze využít pro utváření udržitelného života na Zemi, a potřebách tohoto světa na straně druhé) i na širší úrovni

společenské, zejména v hledání nových významů práce či cest pro dosažení sociální spravedlnosti.

„Zelené“ kariérové poradenství může laickému čtenáři evokovat především prosazování zájmů přírody bez ohledu na dopady na jednotlivce či skupiny obyvatel. Tato zkratka může mít na realizaci takového poradenství zpětně negativní efekt; hlediska udržitelnosti a sociálně spravedlivé společnosti jsou totiž neoddelitelně provázána. Globální shoda na řešení klimatické krize je nutnou podmínkou pro nalezení takových cest, které nebudou přenášet negativní dopady klimatických změn na určité skupiny obyvatel (např. na chudé, lidi žijící na globálním jihu, obyvatele přímořských oblastí), ale budou přispívat k dosažení sociální spravedlnosti. Široká diskuze nad vhodnými řešeními klimatické krize je také zárukou, že se tato řešení stanou představitelnými a přijatelnými pro značnou část populace, která tím umožní i jejich proveditelnost.

Vhodnou alternativou pro pojmenování snah kariérových poradců vedoucích ke spokojené individuální kariéře, která přispívá k sociálně spravedlivé a udržitelné společnosti, se zdá být *kariérové poradenství pro udržitelnost*, přičemž udržitelností neodkazujeme k udržitelnému rozvoji či k udržitelnosti současných sociálně-ekonomických vztahů, ale v co nejširším pojetí k zachování života na Zemi pro příští generace (srov. Guichard, 2018, s. 319-320)

Jiné aspekty „zeleného“ kariérového poradenství vystihuje pojem *kariérové poradenství založené na péči*, ve smyslu péče o sebe, druhé, komunitu, společnost, přírodu (Horký-Hořejší, 2020), tedy péči o vše „pozemské“ (Latour, 2020). Jinými slovy jde tedy o kariérové poradenství, které se odklání od individualistického pojetí kariéry a vychází z porozumění člověku skrze jeho vztahování se k druhým i ke světu obecně. Takové poradenství s sebou rovněž nese zásadní změny v pojetí práce.

Dialog s vlastním závazkem

„Zelené“ kariérové poradenství může mít více podob. V rámci sebepoznání a kariérového rozhodování mohou poradkyně a poradci podpořit klienty v náhledu na vlastní hodnoty, potřeby či preferovaný životní styl. Klientům mohou rovněž nabídnout informace o současném (green jobs, green skills, apod.) i alternativním světě práce (např. sociální podnikání, základní nepodmíněný příjem, nerůstová hnutí). V neposlední řadě mohou poradci a poradkyně vystupovat jako advokáti, v zájmu udržitelného sociálně spravedlivého života na Zemi.

V rámci „zeleného“ kariérového vzdělávání je kladen důraz na kritické zhodnocení současné situace a uvědomování si širších než pouze individuálních potřeb a na rozvoj dovedností pro jejich uplatňování v souladu s potřebami jedince. Ve školním kontextu je obecným cílem vzdělávání příprava dětí a mladých lidí na život; vedení k respektu k sobě i k druhým a podpora v hledání takových životních drah, v nichž žáci uplatní své kompetence a silné stránky ve prospěch společnosti a světa. „Zelené“ tedy vnímáme jako implicitně vzdělávací – škola má pro jeho rozvoj řadu možností a nástrojů, z nichž jen jednou z mnoha je školní výuka. Uvažujeme-li specificky o kariérovém vzdělávání, nacházíme průniky s principy environmentální výchovy, zejména s emancipačními přístupy, které vedou k rozvoji kompetencí potřebných pro řešení

neznámých výzev budoucího světa, či místně zakotveným učením, jež (průřezově) propojuje školní výuku s místní komunitou (Činčera, 2017).

Jak uvádíme výše, poradcům se nabízí široká škála možných aplikací kariérového poradenství do praxe. Každá z těchto podob „zeleného“ kariérového poradenství s sebou nese mírně odlišné nároky na jejich kompetence i etické zásady. Volba konkrétních způsobů aplikace „zeleného“ kariérového poradenství vychází z obecnější představy o udržitelném sociálně spravedlivém životě na Zemi, vnímání vlastního závazku pro dosažení takového světa, i na způsobech, kterými je promítán do vlastní kariéry a poradenské práce.

Odpovědnost jako imperativ musí vycházet z nitra. Dialog s vlastním závazkem nás vybízí ke zkoumání vlastního světonázoru. Předkládáme v něm soubor otázek, které nás vracejí k osobním a profesním předpokladům vlastní praxe. Záměrem otázek je podpořit vnímání souvislostí a hledání vlastního místa, formovat míru našeho aktivismu i oblasti, kde se chceme angažovat, kde vnímáme své možnosti a zdroje.

Otázky jsme rozdělili do čtyř oblastí (tabulka č. 1). Začínáme s mapováním zdrojů, na jejichž základě si vytváříme představy o světě, společnosti a jazyku, který k jejich popisu používáme. Pokračujeme s otázkami směřujícími ke stanovení hranic vlastní odpovědnosti a porozumění tomu, k čemu nás tato zodpovědnost zavazuje. Poté se zabýváme otázkami vlastní kariéry a životního stylu. Nakonec hledáme přesahy našich postojů a zkušeností do poradenské praxe.

<p>Představa světa</p> <p>Jak vidím udržitelný sociálně spravedlivý život na Zemi?</p> <p>Jakými slovy jej mohu popsat?</p> <p>Jaké zdroje k přemýšlení využívám, kde čerpám inspiraci?</p>	<p>Moje kariéra</p> <p>Jak hledání udržitelného sociálně spravedlivého života na Zemi ovlivnilo a ovlivňuje moje kariérové volby?</p> <p>Jaký životní styl si (z)volím?</p> <p>Zapojuji se do dalších aktivit zaměřených na toto téma?</p>
<p>Představa zodpovědnosti</p> <p>Jaké vidím bariéry i možnosti dosažení udržitelného sociálně spravedlivého života na Zemi?</p> <p>Jak jsem odpovědný za nalezení udržitelného sociálně spravedlivého života na Zemi?</p> <p>Jak pečuji o sebe, o své okolí, o planetu...? Kde mohu jednat?</p>	<p>Moje praxe</p> <p>Jak usiluji o dosažení udržitelného sociálně spravedlivého života na Zemi ve své poradenské praxi?</p> <p>Objevuje se téma udržitelnosti v mé vizi, v cílech poradenství, v prostředcích a metodách...?</p> <p>Jak toto téma komunikuji s klienty?</p>

Tabulka č. 1. Dialog s vlastním závazkem k udržitelnému sociálně spravedlivému životu na Zemi

Náměty pro praxi

Zamyšlíme se nad tím, jak některé metody a přístupy v kariérovém poradenství umožňují přinášet ekologická a společenská témata do konverzace s klientem a jak pomáhají formovat představy, cíle a očekávání spojená s rozvojem kariéry a působením ve světě práce. Ještě před tím si však potřebujeme položit otázku, zda a pro koho jsou tato témata důležitá? Mohou si naši klienti dovolit se jimi zabývat? Nejsou tato témata příliš vzdálená od jejich problémů? Máme se jimi zabývat pouze tehdy, pokud s nimi sami přijdou? Nebo jsou pro nás tato témata natolik důležitá, že je chceme sami do poradenství přinášet? Jsme přesvědčeni, že je naší povinností klienty vzdělávat? Pokud ano, jaké jsou naše možnosti? V rámci evropského projektu **NICE** byly formulovány profesní role, do kterých jako kariéroví poradci vstupujeme. V jednotlivých rolích jsou pak možnosti našeho působení různé. Různá je i míra našeho vlivu podle toho, zda pracujeme v poradenství či vzdělávání v přímé práci s jednotlivci, skupinami a komunitami, v managementu nebo se podílíme na vytváření služeb a rozvoji sociálních systémů.

Při hledání inspirací pro praxi vycházíme ze směrů, ve kterých je „zelené poradenství“ již určitým způsobem obsaženo. Jeho podoby nalézáme například v přístupu Navigace při hledání povolání podle Thomase Dienera. Jeho přístup vychází z potřeby hledání smysluplné práce, ve které můžeme využít naše individuální kvality tak, aby se potkávali s potřebami ostatních.

První oblastí, kterou lze v kontextu „zeleného“ poradenství využít, je poznávání světa práce a „dekonstrukce“ našich představ o něm. Experiment *Stručná historie světa práce* je dobře známý mezi kariérovými poradci v České republice i na Slovensku. Pomáhá nám porozumět, jak se v historii svět práce a hodnoty s ním spojené vyvíjely. Převládající hodnoty pak formují naše přesvědčení. Často si ani nejsme vědomi, kde se tato přesvědčení vzala. I další metody, které už v praxi kariérového poradenství mají své místo, pomáhají porozumět tomu, jak se formují naše představy o práci, a jak tyto představy ovlivňují naše rozhodování. Porozumění nám dává možnost volby, čím se chceme ve svém životě řídit a k čemu chceme směřovat. Můžeme se pak stát aktéry takových změn na trhu práce, které povedou k udržitelnému a sociálně spravedlivému na Zemi.

Dalším místem, kde se cíle kariérového poradenství setkávají s cíli udržitelnosti, je oblast sebepoznání. Metody a nástroje, které kariéroví poradci běžně využívají, vedou k rozpoznání toho, kde a jak každý z nás může přispět svými kvalitami, jak se vztahujeme k sobě i k ostatním, ke společnosti a k planetě. Kde slyšíme „volání“? Cesta ke změně hodnot může vést i přes intenzivní nelibé prožitky. Environmentální žal nebo negativní pocity způsobené současnou pandemií čím dál častěji vystupují i v rámci kariérového poradenství. Poradci mohou využít metody zaměřené na práci se změnou a zvládnutí nejistoty a přístupy podporující naději.

Významná je také oblast plánování a rozhodování. Poradci mohou znát informace o různých alternativách k současnému trhu práce a způsoby, jak do nich vstoupit – jaké obory a vzdělávací cesty k nim vedou. Mohou klienty podporovat v hledání odlišných životních stylů. Důležitá je podpora sdílení, inspirace příkladů „udržitelnosti v kariéře“, využití sociálních sítí a podobně.

Z hlediska širšího porozumění „zelenému“ kariérovému poradenství sem lze zařadit i ty techniky, které vycházejí z porozumění jedinci skrze jeho vztahy, a rovněž přístupy, které mění nastavení poradenství i prostředí, ve kterém se odehrává. Poradenství se přesouvá z poradenských místností do přirozeného prostředí klientů, poradenský proces využívá potenciálu komunity, akcentuje potenciál společného definování a realizování cílů namísto hledání individualistických řešení.

Poradenství může rovněž přispět k náhledu na vlastní život, a kde jak do něj (více) včlenit činnosti směřující k podpoře udržitelného života na Zemi. Může jít o malé kroky, např. využívání hromadné dopravy místo auta, pěstování rajčat na balkóně, nakupování v bezobalovém obchodě, podporu lokálních produktů či komunitních aktivit, nebo o zásadnější rozhodnutí, např. prosazování konceptu udržitelnosti a sociální spravedlnosti na svém pracovišti či změna kariéry respektující tyto principy, snížení spotřeby, které může být provázené zkrácením úvazku, nebo přechod k (částečné) soběstačnosti.

Když se zamýšlíme nad budoucností, považujeme za klíčovou oblast kariérového vzdělávání. To má potenciál podpořit zájem dětí o sebe i svět kolem sebe – o společnost a přírodu. Zde vidíme velký prostor pro kariérové poradenství, jak přispět k trvale udržitelnému životu na Zemi. Děti, ale i mladí lidé, kteří vyrůstají v přírodě, mají podle výzkumů k přírodě lepší vztah. Koncept přírody-učitelky je však aplikovatelný v jakémkoli věku. Příroda může klidnit naši mysl, vyzývat naše tělo, bystřit náš rozum a rozvíjet naše city. V kariérovém poradenství nám připomenutí toho, že jsme součástí přírody, může být vodítkem a inspirací.

Závěrem k novým začátkům

V tomto textu jsme se pokusily nastínit některé z myšlenek vztahujících se k roli kariérových poradců pro dosažení udržitelného sociálně spravedlivého života na Zemi. Chtěly jsme tímto článkem především přizvat k diskusi všechny, kteří se nad obdobnými tématy zamýšlejí, a ve společném dialogu tuto oblast poradenství dále rozvíjet. Spíše než konkrétní řešení tak přinášíme otázky, na které, jak věříme, najdeme odpovědi v naslouchání sobě i druhým a vzájemném sdílení perspektiv.

Čtenáři a čtenářky tak mohou sami posoudit, zda se nám podařilo zachytit „zelené“ kariérové poradenství v celé jeho šíři a zda jsme vhodně volily slova, která jsme pro jejich pojmenování využily. Při promýšlení a psaní tohoto textu jsme hledaly takový slovník, který transparentně pojmenuje důsledky změny klimatu, současně však nebude primárně vyvolávat environmentální úzkost, ale spíše otevírat možnosti pro jejich řešení. Článek jsme také psaly s vědomím rizika „nové totality“ v podobě nastolení jediného možného dogmatu.

Řada otázek tedy přetrvává. Považujeme udržitelný a sociálně spravedlivý život na Zemi za neoddělitelný princip kariérového poradenství úzce provázaný s etikou poradenské práce? Anebo jde o svým způsobem externí téma, o jehož vnesení do poradenského procesu rozhoduje poradce, resp. klient? A jaké tyto varianty nesou důsledky pro poradenskou praxi? Obdobně, můžeme uvažovat o *udržitelnosti* jako o implicitní součásti kariérového poradenství, tj. podporuje poradenství již svojí podstatou harmonii v člověku a ve světě?

Při přípravě tohoto textu jsme hledaly takové cesty, které nám umožní artikulovat provázanost environmentálních a sociálních témat, jak směrem k odborné veřejnosti, tak směrem ke klientům, kterým má kariérové poradenství sloužit.

Uvažujeme-li o udržitelnosti a sociální spravedlnosti, nutně uvažujeme také o sociálně-ekonomickém systému, v němž žijeme. Vzhledem k tomu, že řada autorů odkazuje na kapitalismus jako příčinu řady současných krizí (např. Patel & Moore, 2020), nabízí se otázka zda je v současném systému udržitelnost vůbec možná. A nutí nás ke křehkému hledání rovnováhy, do jaké míry se požadavkům trhu práce přizpůsobovat a do jaké míry k nim být rezistentní a tím spoluvytvářet spravedlivější a udržitelnější světy (práce).

Dialog s vlastním závazkem, který čtenářům předkládáme v tomto textu, je tak především hledáním role, kterou v dosahování udržitelného sociálně spravedlivého života na Zemi máme. Současně je také voláním po společném vytváření významů v kariérovém poradenství.

LITERATURA

- Činčera, J. (2017). Environmentální výchova jako průřezové téma. Podkladová studie. Praha: Národní ústav pro vzdělávání.
- Guichard, J. (2018). What career and life design interventions may contribute to global, humane, equitable and sustainable development? *Studia Poradawcze / Journal of Counseling*, vol. 7, p. 305–331.
- Horký-Hlucháň, O. (2020). Ekonomika péče. Od přebalování dítěte k hospodářské politice pro lidi a planetu. In Barša, P., Dokupil Škabraha, M. a kol. (2020). *Za hranice kapitalismu*. s. 197–216. Praha: Rybka Publishers.
- Krajhanzl, J. (2010). *Charakteristika osobního vztahu k přírodě. Úvod do teorie a pojmosloví*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova.
- Latour, B. (2020). *Zpátky na zem. Jak se vyznat v politice nového klimatického režimu*. Praha: Nakladatelství Neklid.
- Patel, R. & Moore, J. W. (2020). *Dějiny světa na příkladu sedmi laciných věcí. Průvodce kapitalismem, přírodou a budoucností naší planety*. Praha: Nakladatelství Neklid.
- Plant, P. (2014). Green Guidance. In G. Arulmani et al. (eds.), *Handbook of Career Development, International Perspective* (1st edition, p. 309–316). New York: Springer Science+Business Media.

Citujte ako:

Müllerová, A., Hašková, K. (2021). Dialog s vlastním závazkem: vybrané kapitoly „zeleného“ kariérového poradenství. In: *Kariérové poradenstvo v teórii a praxi* [online], 2021 (19), str. 54–60. Dostupné na internete: <https://www.euroguidance.sk/>. ISSN 1338-8231